

Priority Goods Market Regulation Framework Based on Network Governance Model

Sadegh Dadashi*

Assistant Professor, Institute for Trade Studies and Research (ITSR), Tehran. Iran.

Abstract

Purpose: This study aimed to develop a network governance framework for regulating priority goods markets, integrating factors, actors, strategies, and requirements into an innovative and effective approach.

Research method: Conducted with an interpretive stance, an exploratory–applied orientation, and a descriptive–exploratory purpose, the research employed semi structured interviews with 20 managerial and academic experts, content analysis of 25 qualitative sources, and a review of relevant documents and regulations. Snowball sampling was applied, and thematic analysis was performed in NVivo software.

The findings: The qualitative data analysis revealed 329 basic themes and 13 organizing themes, covering domains such as planning and management, information, oversight, macroeconomic indicators, diversity of actors, functional areas and network policy making levels, strategies, legal and informational infrastructures, human resources, financing, network management and support, multi-level control, economic efficiency, endogenous empowerment, and strengthening public trust. These themes were organized into five overarching components: “Market Regulation Issues,” “Market Regulation Networking,” “Requirements,” “Network Deployment and Activation,” and “Outcomes and Impacts”.

Conclusion: The proposed framework—achieved through integrating regulatory approaches with network governance—offers a practical roadmap for competent institutions. It emphasizes the development of information

* Corresponding Author: dadashi.sadegh52@gmail.com

How to Cite: Dadashi, Sadegh. (2026). Priority Goods Market Regulation Framework Based on Network Governance Model, Journal of Studies in Public Service Administration,

technology and digital government, empowerment of citizens and trade associations, active stakeholder participation, protection of security and privacy, creation of analytical dashboards, and enhancement of transparency and accountability. Together, these measures facilitate a sustainable transition from a policy driven to a governance driven approach.

Keywords: Network Governance; Market Regulation; Priority Goods; Governance Framework; Thematic Analysis.

1. Introduction

In recent years, the regulation of the priority goods market has become one of the most complex and challenging areas of economic policymaking. Pressures stemming from rapid changes in global supply chains, severe price volatility, and threats posed by climate and geopolitical crises have transformed the management of the supply and distribution of these goods into a sensitive and multi-dimensional mission (Zarei, 2023). International reports indicate that recent disruptions in the flow of vital commodities, from grains to medicine, have had direct consequences for food security and social stability (FAO, 2024; UNCTAD, 2024). Within the context of Iran, the priority goods market in recent years has been simultaneously affected by several structural and temporary crises.

Research Question(s): What is the framework for regulating the market for priority goods based on the network governance model?

2. Literature Review

The global evidence suggests that while Iran continues to rely on hierarchical mechanisms and centralized control, the world is moving towards models in which the government, private sector, and NGOs operate in a flexible, data-driven, and collaborative network. It is precisely this gap that highlights the need to localize a new framework for regulating the market for priority goods in Iran.

2.1. Review of internal studies

A review of the domestic literature shows that no direct study has yet addressed “network governance in the regulation of priority goods markets.” Existing works in the field of market regulation, whether in policy or analytical dimensions, have almost all operated on the assumption of hierarchical management, without mentioning or

testing alternative approaches such as network governance. In other words, the issue of “governance style” in one of the most sensitive economic areas has not been in the spotlight.

2.2. Review of external studies

In contrast to the domestic research environment, the body of international studies in recent years shows a clear and accelerated path towards network governance; an approach that has been used not as a slogan, but as a practical and executive framework in diverse areas from market regulation to food security.

3. Methodology

This research is an interpretive research from a paradigm perspective, an exploratory-applied research in terms of orientation, and a descriptive-exploratory research in terms of purpose. In this qualitative part, semi-structured interview tools and document analysis related to the research topic and thematic analysis techniques will be used. Data were collected through semi-structured interviews with executive and academic experts in the field of priority goods market regulation and a review of documents and texts including laws, regulations, bylaws, circulars, approvals, reports, and content published in reputable media.

4. Results

The framework for regulating the priority goods market based on the network governance model presents three main areas in a dynamic connection: key market actors and institutions, network processes and mechanisms, and expected outcomes. In this network architecture, horizontal and multi-level interactions between the government, the private sector, civil society organizations, and specialized networks replace purely hierarchical approaches and emphasize transparent data exchange, capacity synergy, and participatory decision-making. The ultimate goal of this framework is to create a flexible and responsive platform to maintain a sustainable balance of supply and demand, enhance stakeholder trust, and increase the resilience of the priority goods market.

5. Discussion

The findings of this study show that the proposed framework for regulating the market of priority goods based on the network governance model consists of five main components: market regulation issues, market regulation networking, implementation requirements, network deployment and activation, and expected results and outcomes..

6. Conclusion

The results of this study can help policymakers and executives to design transparent, data-driven, and participatory mechanisms to increase efficiency, public trust, and economic justice. Taking advantage of the capacity of multi-actor interaction and transparent data exchange will not only accelerate and make decision-making more accurate, but will also strengthen the government's social capital and ensure the sustainability of the country's economic system in the long run.

Acknowledgments

I would like to express my sincere gratitude to all those who have helped me at various stages of this research.

چارچوب تنظیم بازار کالاهای اولویت دار مبتنی بر الگوی حکمرانی شبکه‌ای

صادق داداشی * | استادیار، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران، ایران.

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف تدوین چارچوب حکمرانی شبکه‌ای برای تنظیم بازار کالاهای اولویت دار انجام شد تا با ترکیب عوامل، بازیگران، استراتژی‌ها و الزامات، رویکردی نوین و کارآمد ارائه شود. روش: مطالعه با رویکرد تفسیری، جهت گیری اکتشافی-کاربردی و هدف توصیفی-اکتشافی انجام گرفت. داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۲۰ خبره مدیریتی و علمی، تحلیل ۲۵ منبع کیفی و بررسی اسناد و مقررات گردآوری شد. نمونه‌گیری به روش گلوله‌برفی و تحلیل در نرم‌افزار NVivo با رویکرد تحلیل مضمون صورت پذیرفت.

یافته‌ها: تحلیل داده‌های کیفی ۳۲۹ مضمون پایه و ۱۳ مضمون سازمان‌دهنده را آشکار ساخت که شامل حوزه‌هایی چون برنامه‌ریزی و مدیریت، اطلاعات، نظارت، شاخص‌های کلان اقتصادی، تنوع بازیگران، حوزه‌های کارکردی و سطوح خط‌مشی‌گذاری شبکه، استراتژی‌ها، زیرساخت‌های قانونی و اطلاعاتی، منابع انسانی، تأمین مالی، مدیریت و پشتیبانی شبکه، کنترل چندسطحی، کارآمدی اقتصادی، قدرت آفرینی درون‌زا و تقویت اعتماد عمومی بود. این مضامین در پنج مولفه فراگیر «مسائل تنظیم بازار»، «شبکه‌سازی تنظیم بازار»، «الزامات»، «استقرار و فعال‌سازی شبکه» و «نتایج و پیامدها» سازمان یافتند.

نتیجه‌گیری: چارچوب پیشنهادی، حاصل تلفیق رویکرد تنظیم‌گری با حکمرانی شبکه‌ای، می‌تواند نقشه راهی عملی برای نهادهای متولی باشد. این الگو بر توسعه فناوری اطلاعات و دولت دیجیتال، توانمندسازی مردم و تشکلهای صنفی، مشارکت فعال ذی‌نفعان، حفظ امنیت و حریم خصوصی، ایجاد پیشخوان‌های تحلیلی و ارتقای شفافیت و پاسخگویی تأکید دارد؛ اقداماتی که گذار پایدار از رویکرد سیاست‌محور به حکمرانی محور را تسهیل می‌کنند.

کلیدواژه‌ها: حکمرانی شبکه، تنظیم بازار، کالای اولویت دار. چارچوب حکمرانی، تحلیل مضمون

مقدمه

در سال‌های اخیر، تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار به یکی از پیچیده‌ترین و پرچالش‌ترین حوزه‌های سیاست‌گذاری اقتصادی تبدیل شده است. فشارهای ناشی از تغییرات سریع زنجیره‌های تأمین جهانی، نوسانات شدید قیمت، و تهدیدات ناشی از بحران‌های اقلیمی و ژئوپلیتیکی، مدیریت عرضه و توزیع این کالاها را به مأموریتی حساس و چندبعدی بدل کرده است (Zarei, 2023). گزارش‌های بین‌المللی نشان می‌دهد اختلالات اخیر در جریان کالاهای حیاتی، از غلات تا دارو، پیامدهای مستقیم بر امنیت غذایی و ثبات اجتماعی داشته است (FAO, 2024; UNCTAD, 2024). در بستر ایران، بازار کالاهای اولویت‌دار در سال‌های اخیر تحت تأثیر هم‌زمان چند بحران ساختاری و مقطعی قرار گرفته است. محدودیت‌های ارزی، تغییر ترکیب کالاهای وارداتی، و افزایش هزینه‌های تأمین نهاده‌ها به‌ویژه در بخش کشاورزی و صنعت غذا، فشارهای قابل توجهی بر زنجیره عرضه این کالاها وارد کرده است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۳؛ ۱۴۰۴). علاوه بر این، وابستگی بالای برخی اقلام به واردات و ناهماهنگی میان دستگاه‌های اجرایی، توان واکنش سریع به شوک‌های بازار را کاهش داده است. در چنین شرایطی، تحقق حکمرانی شبکه‌ای به‌عنوان یک مدل یکپارچه چندبازیگری، که مستلزم بازتعریف نقش دولت، بخش خصوصی، نهادهای عمومی و سازمان‌های مدنی است، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر به شمار می‌آید. این شرایط، همراه با شتاب تحولات اقتصادی و تکرارپذیری بحران‌های عرضه، ضرورت مداخله سیاستی سریع و هدفمند را دوجندان کرده است. هرگونه تأخیر در اصلاح سازوکارهای حاکم بر بازار کالاهای اولویت‌دار، خطر تعمیق بی‌ثباتی قیمتی، کاهش امنیت غذایی و تضعیف اعتماد عمومی را در پی دارد. شکل‌گیری یک چارچوب منعطف و هماهنگ که بتواند ظرفیت‌های موجود را هم‌افزا کرده و پاسخ‌گویی و پایداری بازار را تضمین کند، به یک الزام فوری تبدیل شده است. با وجود اهمیت راهبردی این حوزه، الگوهای سنتی و سلسله‌مراتبی حکمرانی در مواجهه با چنین محیطی دچار محدودیت شده‌اند. این مدل‌ها، که بر تصمیم‌گیری متمرکز و کنترل خطی استوارند، توان کمی در مدیریت روابط افقی و

تبادلات چندجانبه میان ذی‌نفعان بازار نشان داده‌اند (Silwal & Tenbensen, 2023) پژوهش‌های جدید در نظریه تنظیم بازار و حکمرانی اقتصادی بر ضرورت گذار به مدل‌هایی که بتوانند پیچیدگی و پویایی روابط میان دولت، بخش خصوصی، و جامعه مدنی را پوشش دهند، تأکید دارند (Piletić, 2023).

در همین راستا، «مدیریت ارزش‌های عمومی»^۱ به عنوان یک پارادایم نوین، مأموریت اصلی خود را تولید و توزیع ارزش‌هایی می‌داند که از دل تعامل، مشارکت و مسئولیت‌پذیری مشترک شکل می‌گیرند. این رویکرد با فاصله گرفتن از تمرکز صرف بر کارآیی یا کنترل، به دنبال همسوسازی منابع و اهداف میان بازیگران مستقل اما وابسته به یکدیگر است (Moore, 1995; بازخوانی معاصر در Ritala, 2023 & Clauss). ابزار اصلی برای تحقق چنین پارادایمی، «حکمرانی شبکه‌ای» است؛ چارچوبی که بر همکاری افقی، اعتماد متقابل، و هم‌آفرینی سیاست‌ها و خدمات توسط مجموعه‌ای از بازیگران متنوع استوار است (Wang & Ran, 2023). مطالعات اخیر نشان می‌دهند حکمرانی شبکه‌ای، با کاهش هزینه‌های اطلاعاتی و افزایش انعطاف در مواجهه با بحران‌های بازار، می‌تواند ساختارهای تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار را هم از نظر کارایی و هم پاسخگویی ارتقاء دهد (Farahi & Khademi Kolahlou, 2024; Tajima et al., 2023). بر این اساس، این پژوهش با تمرکز بر بومی‌سازی مفاهیم و ابزارهای حکمرانی شبکه‌ای، می‌کوشد چارچوبی عملیاتی برای تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار در ایران ارائه دهد؛ چارچوبی که نه تنها به محدودیت‌های مدل‌های پیشین پاسخ می‌دهد، بلکه توان انطباق با پیچیدگی‌های فزاینده محیطی را نیز داراست.

مرور ادبیات

حکمرانی شبکه‌ای: حکمرانی شبکه‌ای رویکردی نوین در مدیریت عمومی است که بر همکاری میان بازیگران متنوع، تبادل دانش و تصمیم‌گیری جمعی تأکید دارد و از طریق شبکه‌های انعطاف‌پذیر، خلأهای ناشی از تمرکزگرایی و بروکراسی سنتی را جبران می‌کند (Ran, 2023; Piletić, 2023 & Gerlak, 2023; Wang & Heikkila).

¹. Public Value Management

تنظیم بازار: تنظیم بازار به مجموعه اقدامات و ابزارهای مداخله‌ای دولت یا نهادهای ذی‌صلاح برای ایجاد تعادل پایدار میان عرضه و تقاضا، مقابله با انحصار، تضمین کیفیت، حفاظت از حقوق مصرف‌کنندگان و ارتقای رفاه عمومی گفته می‌شود (FAO, 2024; UNCTAD, 2024).

کالاهای اولویت‌دار: مطابق مصوبه ۴۸۰۲۱ هیئت وزیران (۱۳۹۴)، کالاهای خدماتی که به دلیل اهمیت حیاتی در امنیت غذایی، بهداشت و رفاه عمومی، در اولویت تأمین، ذخیره‌سازی و عرضه قرار می‌گیرند؛ مبنای تنظیم‌گری و سیاست‌گذاری محسوب می‌شوند. مسایل حوزه تنظیم بازار: تأمین، توزیع، صادرات، قیمت، نظارت و بازرسی، اطلاع‌رسانی و فناوری‌های نوین (سند نقشه راه تنظیم بازار کشور، ۱۳۹۸). بازیگران و ذینفعان: حکمرانی شبکه‌ای ناظر بر این است که در یک جامعه به طور فزاینده پیچیده، خط‌مشی‌گذاری در یک همکاری هدفمند بین دولت و بازیگران جامعه صورت می‌گیرد (Klijn et al., 2010). بازیگران در حوزه تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار عبارتند از: دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی. خروجی تنظیم بازار مبتنی بر حکمرانی شبکه‌ای: بستر حکمرانی شبکه‌ای در پرتو مشارکت و همکاری‌های موثر بخش‌های دولتی، خصوصی و جامعه مدنی منجر به ارتقای شاخص‌های رفاه اجتماعی، توسعه انسانی و توسعه پایدار در جامعه می‌شود (Stoker, 2006).

پیشینه پژوهش

بررسی ادبیات داخلی نشان می‌دهد که تاکنون مطالعات اندکی به طور مستقیم به «حکمرانی شبکه‌ای در تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار» پرداخته‌اند. آثار موجود در حوزه تنظیم بازار، چه در ابعاد سیاستی و چه تحلیلی، تقریباً همگی بر مبنای پیش‌فرض مدیریت سلسله‌مراتبی عمل کرده‌اند، بدون نام بردن یا آزمودن رویکردهای جایگزینی همچون حکمرانی شبکه‌ای. به بیان دیگر، مسئله «شیوه حکمرانی» در یکی از حساس‌ترین حوزه‌های اقتصادی، اساساً در کانون توجه نبوده است. در جدیدترین موارد، مرکز پژوهش‌های مجلس در سال‌های ۱۴۰۴

و ۱۴۰۳ به تحلیل‌هایی درباره بازار گوشت قرمز، مقابله با قاچاق، آثار ارز ترجیحی و نقد نظام اولویت‌بندی کالاهای اساسی پرداخته است. یافته‌های آنان نشان می‌دهد اتکای صرف به محدودسازی اداری و تخصیص یارانه ارزی نه تنها مشکلات را حل نکرده، بلکه موجب رانت، فساد، و تضعیف تولید داخلی شده است. با وجود تأکید بر لزوم داده‌محوری و بازنگری در اولویت‌بندی، پیشنهاد گذار به حکمرانی شبکه‌ای در این گزارش‌ها به کلی غایب است. دو مطالعه خارج از حوزه مستقیم تنظیم بازار، اما کاملاً مرتبط با بحث حکمرانی شبکه‌ای، تصویر ارزشمندی از کیفیت چندبازیگری در بستر نهادی ایران ارائه می‌دهند. قیطاسیوند (۱۴۰۲) با بررسی خدمات شهری، نشان داد که هماهنگی نهادی مبتنی بر رویکرد شبکه‌ای می‌تواند کارآمد باشد، ولی در عمل با چالش‌هایی چون بی‌اعتمادی و نبود شفافیت اطلاعاتی مواجه است. این یافته‌ها هرچند درباره شهرهاست، اما پیام روشنی برای تنظیم بازار دارد: مشارکت چندبازیگری در ایران ممکن است، مشروط بر مدیریت ضعف اعتماد و شفاف‌سازی داده‌ها. سیمایی‌چافی و معمارزاده (۱۴۰۱) نیز در زمینه مدیریت بحران، محدودیت نظام‌های رسمی در پذیرش مدل شبکه‌ای را برجسته کردند، اما همزمان ظرفیت این الگو را برای افزایش چابکی و هماهنگی بین‌بخشی نشان دادند. زارعی (۱۴۰۲)، با تمرکز بر بازار گوشت قرمز، ناهماهنگی نهادی و فقدان زیرساخت‌های پایش دیجیتال را مانع اصلی کارایی دانست، اما همچنان در چارچوب سلسله‌مراتبی باقی ماند. پیش‌تر، نعمت‌اللهی (۱۴۰۰) در «نقشه راه تنظیم بازار» بر هماهنگی بین‌بخشی، نظام نظارت و داده‌محوری تأکید داشت، ولی رویکرد او نیز بر مدیریت متمرکز استوار بود. این روند کلی نشان می‌دهد که هرچند نمونه‌هایی از تجربه چندبازیگری در کشور وجود داشته، اما این ظرفیت به حوزه تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار راه پیدا نکرده است، در حالی که تحولات جهانی مسیر متفاوتی را ترسیم می‌کنند.

در نقطه مقابل فضای پژوهشی داخلی، بدنه‌ی مطالعات بین‌المللی طی سال‌های اخیر مسیری روشن و شتابان به سوی حکمرانی شبکه‌ای را نشان می‌دهد؛ رویکردی که نه به عنوان یک شعار، بلکه به صورت چارچوب عملی و اجرایی در حوزه‌هایی متنوع از تنظیم بازار تا

امنیت غذایی به کار گرفته شده است. تازه‌ترین نمونه، گزارش سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD, 2025) با عنوان دولت در یک نگاه^۱ است که بر استقلال نهادی، پاسخگویی شفاف و تعامل شبکه‌ای میان تنظیم‌گران بخشی تأکید می‌کند. در همین سال، لاتوره (Latorre, 2025) با بررسی سازوکارهای فراملی نشان داد که چگونه پیوند میان نهادهای ملی و شبکه‌های بین‌المللی می‌تواند مشروعیت و کارآمدی تنظیم‌گری را ارتقا دهد. یک سال پیش‌تر، دو گزارش OECD (۲۰۲۴) با عناوین شبکه تنظیم‌گران اقتصادی^۲ و شکل‌دهی به آینده تنظیم‌گران^۳، تصویری از حرکت به سمت اکوسیستم‌های تنظیم‌گری ترسیم می‌کنند که در آن، نهادها به جای رقابت یا انحصار، با رویکردی تعاملی و داده‌محور هم‌افزایی می‌نمایند. در همین راستا، سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (FAO) و کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل (UNCTAD) (۲۰۲۴) نیز بر ضرورت همگرایی سیاست‌های ملی و همکاری چندسطحی برای امنیت عرضه غذا تأکید کرده‌اند. مطالعات سال ۲۰۲۳ نیز پربسامد بوده‌اند: تاجیما و همکاران (Tajima et al., 2023) با ارائه مدلی برای ترکیب شبکه‌های محلی و فرامرزی، ارتقای تاب‌آوری بازارهای مواد غذایی را هدف گرفتند؛ کلاوس و ریتالای (Clauss & Ritala, 2023) تبادل آزاد داده‌ها را پیش‌شرط مدیریت کارآمد بازارهای پیچیده دانستند. تن‌نزل و سیلوال (Silwal & Tenbensenl, 2022) در حوزه سلامت عمومی، سه مؤلفه‌ی کیفیت روابط، وضوح نقش‌ها و مدیریت تعارض را به‌عنوان هسته‌ی موفقیت مدل‌های چندبازیگری معرفی کردند. مؤلفه‌هایی که در فضای سیاست‌گذاری ایران یا ناشناخته‌اند و یا به‌صورت جزیره‌ای اجرا می‌شوند. برآیند مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهد که موفقیت تنظیم بازار در محیط‌های پیچیده و پرنوسان، بیش از آنکه وابسته به ابزارهای کنترلی دولت باشد، متکی بر کیفیت روابط شبکه‌ای، شفافیت جریان داده‌ها، وضوح نقش بازیگران و سازوکارهای پاسخگویی افقی است. این مؤلفه‌ها که در ادبیات حکمرانی شبکه‌ای به‌عنوان عناصر هسته‌ای شناخته می‌شوند (Tenbensenl & Silwal, 2022; Wang & Ran, 2023; OECD, 2024)، مبنای

^۱. Government at a Glance (OECD, 2025)

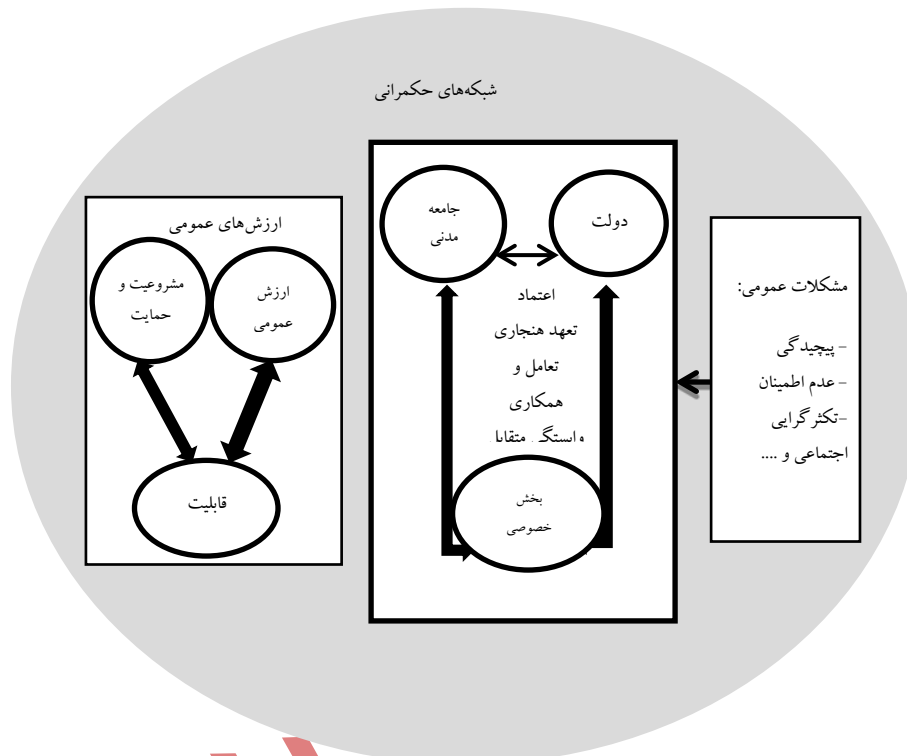
^۲. Network of Economic Regulators (OECD, 2024)

^۳. Shaping the Future of Regulators (OECD, 2024)

نظری طراحی چارچوب پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهند. بر این اساس، چارچوب پیشنهادی این پژوهش، با الهام از این ادبیات، اما با تأکید بر اقتضائات نهادی و اجرایی ایران، به بازترکیب مفاهیم حکمرانی شبکه‌ای در حوزه تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار می‌پردازد. مجموع این شواهد جهانی نشان می‌دهد که در حالی که ایران همچنان به سازوکارهای سلسله‌مراتبی و کنترل متمرکز تکیه دارد، جهان به سمت مدل‌هایی پیش می‌رود که در آن دولت، بخش خصوصی و سازمان‌های مردم‌نهاد در قالب شبکه‌ای منعطف، داده‌محور و مشارکتی عمل می‌کنند. دقیقاً همین فاصله، ضرورت بومی‌سازی چارچوبی نوین برای تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار در ایران را برجسته می‌سازد.

چارچوب نظری

چارچوب نظری پژوهش حاضر در شکل زیر نشان داده شده است. این چارچوب حاصل جمع بندی مطالب مرور شده در ادبیات و پیشینه پژوهش می‌باشد. در پی بروز مشکلات بغرنج، دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی در قالب شبکه‌های حکمرانی، با یکدیگر همکاری و تعامل برقرار می‌کنند. به منظور برقراری تعامل میان این اجزاء، وجود میزانی از اعتماد و تعهد هنجاری و همکاری با یکدیگر ضروری است، که مشوق این اعمال، وجود وابستگی‌های متقابل عوامل به یکدیگر است. پیامد این تعامل باید رفع مشکل عمومی و به عبارت دیگر، هم‌افزایی در ایجاد ارزش‌های عمومی باشد. هم‌زمان ارزش‌های عمومی بر سه عنصر حکمرانی شبکه‌ای تاثیرگذار هستند.

شکل ۱. چارچوب نظری پژوهش

الگوی بالا (شکل ۱)، مدلی برای ترسیم حکمرانی شبکه‌ای بطور کلی (و بدون در نظر گرفتن جامعه تحقیق) است که با توجه به مبانی نظری بدست آمده است و در طول تحقیق با انجام مصاحبه‌ها و روش تحلیل مضمون کامل خواهد شد. این الگو، اولین مرحله از این پژوهش خواهد بود. در مرحله بعد با توجه به الگوی بدست آمده، به وضعیت حکمرانی شبکه‌ای در حوزه تنظیم بازار و تبیین عناصر چارچوب نظری پرداخته می‌شود. بر این اساس سؤال اصلی این پژوهش عبارتست از اینکه چارچوب تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار مبتنی بر الگوی حکمرانی شبکه‌ای چگونه است؟

روش

این پژوهش از منظر پارادایمی یک پژوهش تفسیری و به لحاظ جهت گیری، پژوهش اکتشافی - کاربردی و از لحاظ هدف نیز یک پژوهش توصیفی - اکتشافی است. در این پژوهش در بخش کیفی از ابزار مصاحبه نیمه ساختار یافته و تحلیل اسناد و مدارک مرتبط با موضوع پژوهش و تکنیک تحلیل مضمون استفاده خواهد شد. داده ها از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته با خبرگان اجرایی و دانشگاهی حوزه تنظیم بازار کالاهای اولویت دار و بررسی اسناد و متون شامل قوانین، مقررات، آیین نامه ها، بخشنامه ها، مصوبات، گزارش ها و محتوای منتشر شده در رسانه های معتبر گردآوری شده اند. برای سامان دهی و بررسی داده ها، از نرم افزار NVivo استفاده می شود. جامعه آماری این پژوهش شامل خبرگان مدیریتی و علمی حوزه اقتصاد و بازرگانی کشور بود که بر مبنای روش نمونه گیری گلوله برفی انتخاب شدند. مجموعاً ۲۰ نفر به عنوان اعضای نمونه در مصاحبه ها مشارکت کردند که شامل ۱۲ نفر از وزرا و معاونان وقت وزارتخانه های اقتصادی و بازرگانی و ۸ نفر از صاحب نظران علمی بودند. افزون بر این، ۲۵ منبع داده کیفی شامل ۳ سند سیاستی تنظیم بازار و ۲۲ متن تخصصی در حوزه حکمرانی شبکه ای نیز مورد تحلیل قرار گرفت. با توجه به محدودیت اسناد سیاستی حوزه تنظیم بازار این ۳ سند انتخاب و متون تخصصی نیز با بهره گیری از مجموعه مصوبات هیأت وزیران و تکالیف قانون های برنامه استخراج گردیده اند. این ترکیب داده ها امکان بهره گیری از دیدگاه های چندمنبعی و مقایسه پذیری یافته ها را فراهم ساخت. براون و کلارک (۲۰۱۳) الگویی برای انتخاب نمونه در تحلیل مضمون ارائه نموده اند که بر اساس آن در این پژوهش از مصاحبه استفاده می کنیم. بر اساس این الگو در پروژه های بزرگ بین ۱۵ تا ۲۰ نفر برای یکی از چند منبع جمع آوری داده بودن و بیشتر از ۳۰ نفر در صورت تنها منبع بودن باید نمونه گیری صورت پذیرد و ملاک ختم نمونه گیری اشباع نظری است. اشباع نظری در این تحقیق نقطه ای می باشد که نمایشگر کفایت داده های جمع آوری شده به منظور تحلیل و ارائه گزارش نهایی می باشد. جهت نیل به نقطه اشباع بایستی مطالعه میدانی تا موقعی که هیچ مدرک و گواه جدیدی از داده ها به دست نیاید ادامه یابد. معیار شناسایی رسیدن به اشباع، تکرار داده های پیشین است. به این مفهوم که پژوهشگر با داده هایی روبرو می شود که تکراری اند و مرتب تکرار می گردند. در این مطالعه پژوهشگر پس از ۱۵ مصاحبه به اشباع

نظری رسید با این حال چند مصاحبه تکمیلی دیگر به منظور تأیید اشباع نظری ترتیب داده شد تا اطمینان حاصل شود که واریسی کامل داده‌ها صورت گرفته است.

جدول ۱. اطلاعات جمعیت شناختی نمونه‌های پژوهش

ردیف	گروه	تعداد
۱	وزرا و معاونین وقت اقتصاد و بازرگانی کشور	۱۲
۲	صاحب نظران علمی	۸
۳	اسناد سیاستی تنظیم بازار	۳
۴	متون و مدارک حکمرانی شبکه ای	۲۲

اعتبار پژوهش بر اساس معیارهای گوبا و لینکلن (Guba & Lincoln, 1989) سنجیده شده است. برای قابلیت اعتبار، مشارکت طولانی مدت پژوهشگر در میدان، بازیابی مکرر داده‌ها با کمک اساتید و خبرگان، و فرصت نقد و اصلاح به مصاحبه‌شوندگان فراهم شده است. قابلیت انتقال از طریق ارائه توصیف غنی از جامعه و بستر تحقیق، شرایط بازار و ویژگی‌های نمونه تضمین شده است. کل مراحل گردآوری و تحلیل داده‌ها به‌طور کامل مستندسازی گردید تا امکان تکرار فراهم باشد. در نهایت، تأییدپذیری با شفاف‌سازی فرایند کدگذاری و پیوند مستقیم یافته‌ها با داده‌های اولیه حاصل شده است. این اقدامات به‌طور همزمان اعتبار علمی و کاربردی پژوهش را تقویت نموده و چارچوبی مستند و قابل اتکا برای سیاست‌گذاری در حوزه تنظیم بازار کالاهای اولیه دار فراهم کرده است. در پژوهش حاضر تحلیل مضامین با استفاده از الگوی شش مرحله‌ای براون و کلارک (Braun & Clark, 2006) که فرآیندی نظام‌مند شامل آشنایی با داده‌ها، کدگذاری و استخراج مضامین اولیه، بازنگری و نام‌گذاری دقیق آن‌ها و در نهایت تدوین گزارش نهایی است انجام شده (قاسمی و همکاران، ۱۴۰۰).

یافته‌ها

تحلیل داده‌ها طی سه مرحله کدگذاری انجام شد:

۱. کد گذاری باز (توصیفی): در این مرحله، متن مصاحبه‌ها و اسناد خط به خط بررسی شده و ۳۷۸ کد اولیه شناسایی گردید. با تجمیع و ادغام کدهای مشابه، ۳۲۹ مضمون پایه استخراج شد.

۲. کد گذاری محوری (تفسیری): کدهای دارای بار معنایی مشابه ذیل مقوله‌های انتزاعی سازمان‌دهنده قرار گرفتند که حاصل آن ۱۳ مضمون سازمان‌دهنده بود.

۳. کد گذاری انتخابی (فراگیر): مقوله‌های سازمان‌دهنده مرتبط، در قالب مضامین فراگیر دسته‌بندی شدند تا جامعیت و معناداری لازم برای تبیین یافته‌ها حاصل شود.

جدول ۲. نمونه‌ای از کدهای توصیفی استخراج شده از مصاحبه‌ها

علامت اختصاری	جملات مصاحبه	کد
م ۲-۵	وقتی با سازوکار بازار کار میکنیم نظارت های سازوکار بازار خود به خود روی قیمت و غیره دخالت میکنند. سازوکارهای مالیات و یارانه هم روی بازار تأثیر دارد.	عدم بهره‌گیری از سازوکار بازار
م ۳-۵	موفقیت نظام تنظیم بازار به شدت به موفقیت نظام برنامه ریزی وابسته هست.	موفقیت تنظیم بازار در گرو موفقیت نظام برنامه ریزی
م ۵-۱۲	بازار مردمی ترین نهاد دولت است. تنظیم بازار مردمی ترین فعالیت کشور است.	وجه مردمی بودن تنظیم بازار
م ۴-۶	اگر به شکل و اصناف اختیار بدهیم از مردم کمک بخواهیم می‌آیند به کمک. هر اختیار هم توام با مسئولیت هست و نظارت	دادن اختیار به اصناف و تشکل‌ها

نتیجه این فرآیند، شناسایی ۵ مقوله اصلی («مسائل حوزه تنظیم بازار»، «شبکه‌سازی تنظیم بازار»، «الزامات شبکه‌سازی تنظیم بازار»، «استقرار و فعال‌سازی شبکه تنظیم بازار»، و «نتایج و پیامدهای تنظیم شبکه‌ای بازار») و ۱۳ مقوله فرعی بود که در جدول ۲ ارائه شده است. جدول ۲ ساختار کدهای نهایی، از مضامین توصیفی تا سازمان‌دهنده و فراگیر را نشان می‌دهد. علامت اختصاری کدها به این شکل است که مثلاً م ۱-۲ یعنی کد دوم مصاحبه اول. توالی سه مرحله‌ای فرایند کد گذاری نه تنها شفافیت استخراج مضامین را تضمین کرده بلکه ارتباط عمودی بین مفاهیم سطح خرد (کد توصیفی) و کلان (مضمون فراگیر) را نیز برجسته

کرده است. در مرحله اول از تحلیل مضمون مصاحبه‌ها، مضامین پایه‌ای استخراج شده‌اند. این گام با مطالعه دقیق مصاحبه‌های پیاده شده در ابتدا برای هر یک از متون تمامی افکار مستقل، مفاهیم و نکات کلیدی و مهم شناسایی گردید. این مضامین که از متون اصلی پیاده شده مصاحبه‌ها استخراج شده‌اند، مضامین پایه‌ای نام دارند. در ابتدای پژوهش ۳۷۸ کد پایه از مصاحبه‌های پیاده شده استخراج گردیده است و با استفاده از بررسی چندگانه و ادغام مضامین با مفاهیم مشترک تعداد ۳۲۹ «مضامین پایه‌ای» اصلی استخراج شده‌اند که این ۳۲۹ کد منجر به ایجاد ۵ مولفه اصلی شده است.

تحلیل ساختاری روابط مضامین

ارتباط میان مقوله‌های اصلی و زیرمجموعه‌های آن‌ها در قالب شکل ۱ به صورت شبکه‌ای ترسیم گردید. در این الگو، جایگاه «مسائل حوزه تنظیم بازار» به عنوان نقطه آغاز چرخه و پیوند آن با الزامات و راهبردهای شبکه‌سازی، نشان‌دهنده اهمیت زمینه‌سازی پیش از اجرای سیاست‌هاست. به علاوه، مقوله «نتایج و پیامدهای تنظیم شبکه‌ای» بسته‌ای از آثار اقتصادی و اجتماعی را منعکس می‌کند که به طور مستقیم با نحوه استقرار و مدیریت شبکه مرتبط هستند.

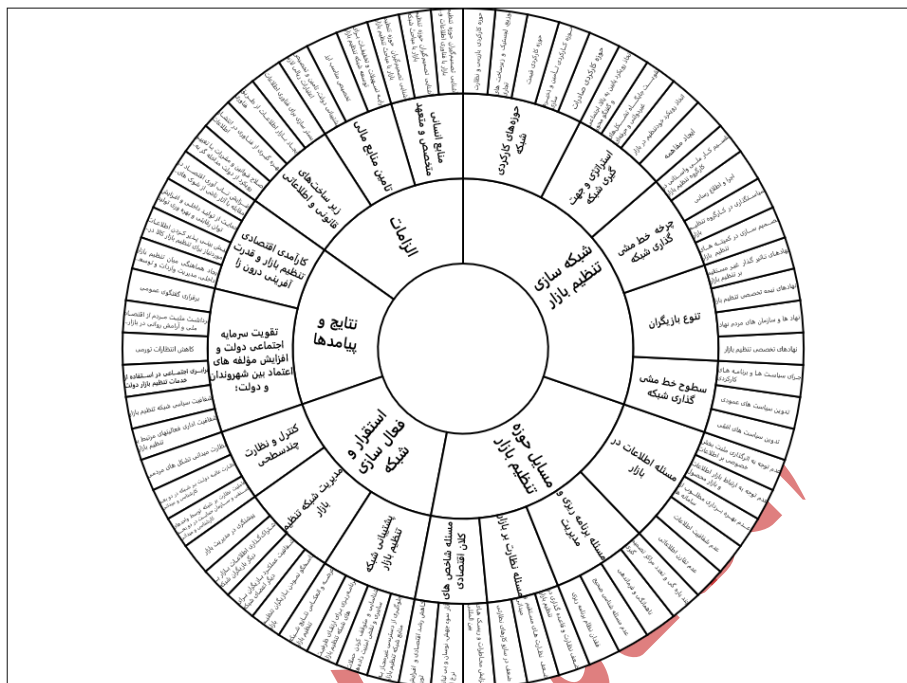
جدول ۳. جدول نهایی کدهای توصیفی و کدهای تفسیری و مضامین فراگیر (منبع: یافته‌های تحقیق)

مضامین فراگیر (ابعاد)	مضامین سازمان‌دهنده (کدهای تفسیری)	مضامین اولیه (کدهای توصیفی)	منبع
مسائل حوزه تنظیم بازار	مسئله برنامه‌ریزی و مدیریت در تنظیم بازار	فقدان نظام برنامه ریزی تنظیم بازار	۳م
		عدم تدوین نظام مسایل / عدم مسئله شناسی صحیح	۲م
		عدم برخورداری از مدل بومی تنظیم بازار	۱س
		فقدان بازار اطلاعات در تنظیم بازار	۱۰م
		عدم شفافیت اطلاعات	۵م
	چالش‌های پایش و شفافیت بازار	اثرگذاری منفی دولت بر اطلاعات	۱۲م
		ضعف نظارت و قاعده‌گذاری در تنظیم بازار	۱م
		ضعف در سازو کارهای نظارتی بازار	۱۵م

۱۱م	ضعف نظارت های مستقیم و میدانی			
۲س	افزایش مخاطرات و ریسک های بین المللی	مسئله شاخص های		
۴م	وضعیت نامطلوب ایران در شاخص های بین المللی کسب و کار	کلان اقتصادی		
۳م	کاهش رشد اقتصادی و افزایش تورم			
۱۵م	نهادهای تخصصی تنظیم بازار (ستاد تنظیم بازار، کارگروه تنظیم بازار، سازمان حمایت مصرف کنندگان و تولید کنندگان و....)			
۳س	نهادهای نیمه تخصصی تنظیم بازار (وزارت صمت، وزارت جهاد کشاورزی، بانک توسعه صادرات و... اتاق بازرگانی، اتاق اصناف و..)	تنوع بازیگران		
۱۴م	حوزه کارکردی تأمین و ذخیره سازی	حوزه های کارکردی		
۶م	حوزه کارکردی توزیع، لجستیک و زیرساخت های تجاری	شبکه		
۱۲م	حوزه کارکردی قیمت	شبکه سازی		
۷م	تدوین سیاست های افقی	زی		
۱م	تدوین سیاست های عمودی	تنظیم		
۹م	اجرای سیاست ها و برنامه های کارکردی	بازار		
۱س	تصمیم سازی در کمیته های تنظیم بازار	فرآیند و سیاست گذاری		
۱۰م	سیاست گذاری در کارگروه تنظیم بازار	شبکه		
۸م	تقسیم کار ملی و استانی در کارگروه تنظیم بازار			
۱۵م	اتخاذ رویکرد خودتنظیم در بازار	استراتژی و جهت گیری شبکه		
۱۳م	اتخاذ رویکرد پایین به بالا، اجتماعی و گفتگو محور			
۲س	ایجاد مفاهیم			
۱۴م	بستر سازی برای فناوری اطلاعات	الزامات شبکه سازی		
۴م	ایجاد بازار اطلاعات از طریق فناوری	تأمین زیرساخت ها و منابع پشتیبان		
۲م	بهره گیری از فناوری در انتشار اطلاعات گسترش زیرساخت های تجاری و لجستیکی	زی		
۱۵م	پشتیبانی دولت، تأمین و تخصیص اعتبارات ریالی لازم	تنظیم		
۳س	تخصیص مناسب ارز	بازار		

۵م	آشنایی تصمیم گیران حوزه تنظیم بازار با مباحث تنظیم بازار	منابع انسانی متخصص و منعطف	
۱۱م	اعتماد بازیگران تنظیم بازار به یکدیگر		
۴م	پاسخگو نمودن بازیگران تنظیم بازار		
۱س	شفافیت عملکرد بازیگران برای دیگر اعضای شبکه	استقرار و فعالیت	
۶م	جلوگیری از دسترسی غیرمجاز به منابع شبکه تنظیم بازار	حکمرانی و امنیت تعاملات شبکه	
۹م	شناسایی و متوقف کردن حملات سایبری و نقض امنیت داده ها		
۱۲م	اطمینان از دسترسی ایمن بازیگران بازار به منابع شبکه مورد نیازشان	از شبکه تنظیم بازار	
۵م	عاملیت نظارت بر شبکه توسط واحدهای صنفی و سازمان حمایت در دو بعد کارشناسی و میدانی	کنترل و نظارت چند سطحی	
۱۵م	نظارت عالیه دولت بر شبکه در دو بعد کارشناسی و میدانی		
۲س	نظارت میدانی تشکل های مردمی		
۱۴م	افزایش تاب آوری اقتصاد در مقابله با آثار ناشی از شوک های پیرامونی همچون تحریم در حوزه تولید	کارآمدی اقتصادی	
۱م	حمایت از تولید داخلی و افزایش توان رقابتی و بهره وری تولید در راستای استفاده حداکثری از ظرفیت های خالی تولیدی؛	نتایج و پیامدها	
۳م	پیش بینی پذیر کردن اطلاعات مورد نیاز برای تنظیم بازار کالا در دوره های آتی و مواقع بحرانی با تنظیم تقویم کالایی؛	ی تنظیم	
۱۱م	برآورده شدن انتظارات شهروندان از دولت	شبکه	
۳س	شفافیت سیاسی شبکه تنظیم بازار	ای بازار	
۱۲م	شفافیت اداری فعالیتهای مرتبط با تنظیم بازار	اعتماد بین شهروندان و دولت؛	

الگوی مضامین پژوهش به شرح شکل ۱ می باشد.

شکل ۱. الگوی شبکه مضامین (منبع: یافته‌های تحقیق)

شکل ۱ بیانگر آن است که موفقیت شبکه تنظیم بازار مستلزم یکپارچگی میان سطوح خط‌مشی‌گذاری، چرخه سیاست‌گذاری و زیرساخت‌های نهادی و اطلاعاتی است. این تعامل چندسطحی و میان‌بخشی، نه تنها موجب افزایش کارآمدی بازار می‌شود، بلکه با تقویت سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی، پایداری نظام تنظیم بازار را ارتقا می‌دهد. پس از شناسایی و دسته‌بندی ۵ مقوله اصلی حاصل از فرآیند کدگذاری، نخستین مقوله، یعنی «مسائل حوزه تنظیم بازار»، به عنوان نقطه آغاز زنجیره مضامین مورد بررسی قرار می‌گیرد. این مقوله، مبین چالش‌های بنیادینی است که شکل‌گیری و کارکرد شبکه تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار را تحت تأثیر قرار می‌دهد و در ادامه، ابعاد و زیرمقولات آن تبیین می‌گردد.

مسائل حوزه تنظیم بازار

این مقوله به مجموعه چالش‌های زیربنایی اشاره دارد که فرایند تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار را محدود می‌کند. مهم‌ترین آن‌ها شامل نبود نظام برنامه‌ریزی منسجم و متولی مشخص (م۳)، فقدان مسئله‌شناسی صحیح، عدم وجود مدل بومی متناسب با شرایط بازار داخلی، ناهماهنگی میان نهادهای تصمیم‌گیر، چندپارچگی مراکز فرماندهی (م۴)، و محدودیت در استفاده از تجربه سایر کشورهاست. همچنین ضعف در پیوند میان مدیریت تنظیم بازار و ساختارهای کلان برنامه‌ریزی، موجب شده سیاست‌ها اغلب از سطح خرد آغاز گردند، درحالی که به گفته برخی خبرگان، موفقیت این نظام وابستگی مستقیم به آغاز فرآیند از سطح کلان و بر مبنای نظام مسئله‌های دقیق دارد.

شبکه‌سازی تنظیم بازار

این مقوله ابعاد ساختاری و کارکردی شکل‌گیری شبکه تنظیم بازار را شامل می‌شود. تنوع بازیگران به سه گروه تخصصی، نیمه‌تخصصی و غیرمستقیم، و حوزه‌های کارکردی به تأمین و ذخیره‌سازی، توزیع و زیرساخت‌های تجاری، قیمت‌گذاری، بازرسی و نظارت، صادرات، فناوری‌های نوین و اطلاع‌رسانی تقسیم شده است (س۲). نقش پلتفرم‌های آنلاین، به‌ویژه در شکل‌دهی قیمت‌ها، به سرعت رو به گسترش است. سطوح خط‌مشی‌گذاری شامل سیاست‌های افقی، عمودی و اجرایی و چرخه آن متشکل از تصمیم‌سازی، سیاست‌گذاری، اجرا و پایش است (س۱). رویکردهای غالب، خودتنظیم، پایین به بالا، اجتماعی و گفت‌وگومحور، همراه با تقویت رفاه و تشکلهای غیردولتی است. در این چارچوب، بر اساس نظر خبرگان دولت کارآمد زمانی شکل می‌گیرد که وظایف هدایت، تسهیل‌گری و استانداردگذاری را بر عهده گیرد و اجرای عملی را به نهادهای صنفی و تخصصی واگذار کند؛ اقدامی که شفافیت و پاسخگویی شبکه را افزایش می‌دهد.

الزامات شبکه‌سازی تنظیم بازار

الزامات کارآمدی شبکه شامل زیرساخت‌های قانونی و اطلاعاتی (اصلاح قوانین، ارتقای فناوری، ایجاد بازار داده)، منابع انسانی متخصص و منعطف (آشنایی با مفاهیم حکمرانی و فناوری‌های نوین، پیوند با دانشگاه‌ها)، تأمین منابع مالی پایدار (پشتیبانی دولت، تخصیص

هوشمند اعتبارات)، مدیریت شبکه (اعتماد، شفافیت، مسئولیت‌پذیری مشترک، پیش‌نگری مبتنی بر داده)، پشتیبانی شبکه (امنیت، دسترسی ایمن، بهره‌برداری هدفمند از داده‌ها) و کنترل و نظارت چندسطحی (دولتی، صنفی، مردمی) است. خبرگان معتقد بودند که این ابعاد باید همزمان و هماهنگ توسعه یابند تا شبکه از حالت واکنشی به پیش‌نگر تحول یابد، و شواهد کیفی نشان داد که چنین تحولی تنها با ترکیب قانون‌گذاری پیشرو، زیرساخت فناوریانه، نیروی انسانی توانمند و نظام مالی و نظارتی یکپارچه امکان‌پذیر است (م ۱۹).

استقرار و فعال‌سازی شبکه تنظیم بازار

استقرار مؤثر شبکه تنظیم بازار مستلزم مدیریت یکپارچه، پشتیبانی پایدار و نظارت چندسطحی است. در بعد مدیریتی، خبرگان بر ضرورت ایجاد اعتماد میان بازیگران، پاسخگویی مشترک و شفافیت عملکردی به‌عنوان پیش‌شرط‌های هم‌افزایی تأکید داشتند (م ۷). بعد پشتیبانی شامل امنیت زیرساخت‌ها، مقابله با تهدیدات سایبری و دسترسی ایمن ذی‌نفعان به داده‌ها و منابع شبکه بود. همچنین، کنترل و نظارت باید در سه سطح هم‌زمان جریان داشته باشد: صنفی و تخصصی، دولتی عالیه، و مردمی. در نتیجه، خبرگان و تحلیل اسناد هم‌نظر بودند که فعال‌سازی پایدار شبکه زمانی محقق می‌شود که این سه بعد به‌صورت هم‌زمان و هم‌راستا عمل کنند، به گونه‌ای که امنیت، شفافیت و پاسخگویی به یکدیگر وابسته و تقویت‌کننده باشند (س ۲-م ۱).

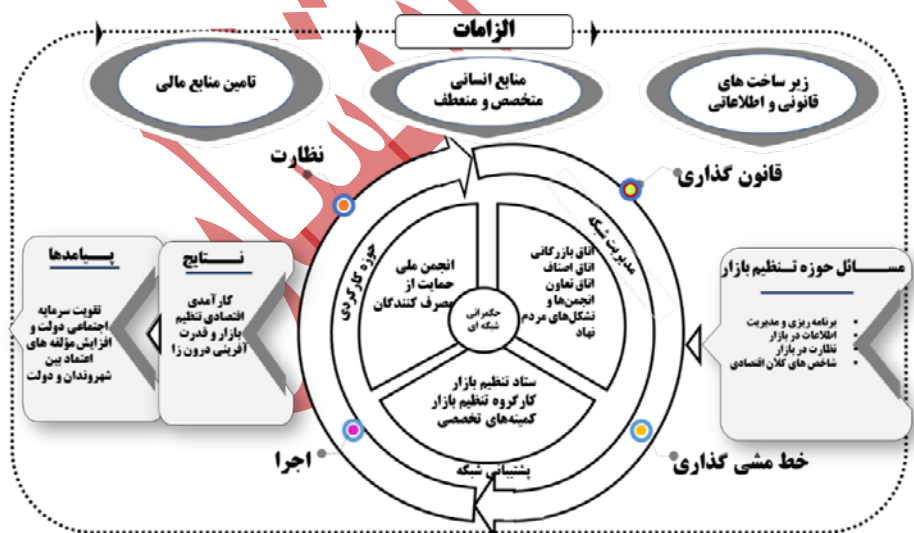
نتایج و پیامدهای مورد انتظار تنظیم شبکه‌ای بازار

پیامدهای اصلی تنظیم شبکه‌ای بازار در دو حوزه‌ی مکمل تعریف می‌شود: کارآمدی اقتصادی و تقویت سرمایه اجتماعی دولت. در بُعد کارآمدی اقتصادی، خبرگان بر افزایش تاب‌آوری اقتصاد در برابر شوک‌های بیرونی (مانند تحریم در حوزه تولید)، حمایت از تولید داخلی، بهبود بهره‌وری و توان رقابتی، استفاده حداکثری از ظرفیت‌های خالی، و پیش‌بینی‌پذیر کردن اطلاعات مورد نیاز از طریق «تقویم کالایی» تأکید داشتند (م ۳). کاهش وابستگی به واردات کالاهای اولویت‌دار، چابک‌سازی شبکه توزیع، کاهش هزینه‌های مبادله، تأمین به‌موقع نهاده‌های تولید، مدیریت واردات با محدودسازی کالاهای لوکس،

هماهنگی میان تنظیم بازار داخلی، واردات و صادرات، کنترل صادرات مواد خام، توسعه صادرات با ارزش افزوده بالا و کاهش فساد و قاچاق، از دیگر نتایج ذکر شده بود (س ۱).

در بُعد تقویت سرمایه اجتماعی، مصاحبه‌شوندگان بر گسترش گفت‌وگوی عمومی، ایجاد برداشت مثبت شهروندان از اقتصاد ملی، ایجاد آرامش روانی در بازار کالاهای اولویت‌دار، کاهش انتظارات تورمی و سوداگری، کاهش تخلفات تعزیراتی، برابری اجتماعی در بهره‌مندی از خدمات تنظیم بازاری، اجرای قانون حمایت از مصرف‌کنندگان، برآورده شدن انتظارات مردم از دولت، و ارتقای شفافیت سیاسی و اداری شبکه تأکید کردند (م ۱۷). تحلیل داده‌ها نشان داد که دستیابی هم‌زمان به این دو بُعد، شرط لازم برای تثبیت کارکردهای شبکه و گذار از مداخلات کوتاه‌مدت به تنظیم بازاری پایدار و اعتمادآفرین است. در انتها چارچوب نهایی تحقیق با توجه به تحلیل داده‌ها و ادبیات موضوع ارائه می‌گردد.

شکل ۲. چارچوب تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار مبتنی بر الگوی حکمرانی شبکه‌ای (منبع: یافته‌های تحقیق)

شکل حاضر حاصل فرایند اکتشافی پژوهش است که از رهگذر تحلیل مضمون در چندین مرحله و بر پایه داده‌های گردآوری‌شده از مصاحبه‌ها و اسناد، ترسیم شده است. این چارچوب سه حوزه اصلی را در پیوندی پویا به نمایش می‌گذارد: بازیگران و نهادهای

کلیدی بازار، فرایندها و سازوکارهای شبکه‌ای، و پیامدهای مورد انتظار. در این معماری شبکه‌ای، تعاملات افقی و چندسطحی میان دولت، بخش خصوصی، نهادهای مدنی و شبکه‌های تخصصی جایگزین رویکردهای صرفاً سلسله‌مراتبی شده و بر تبادل شفاف داده، هم‌افزایی ظرفیت‌ها، و تصمیم‌گیری مشارکتی تأکید دارد. هدف نهایی این چارچوب، ایجاد بستری منعطف و پاسخ‌گو برای حفظ تعادل پایدار عرضه و تقاضا، ارتقای اعتماد ذی‌نفعان و افزایش تاب‌آوری بازار کالاهای اولویت‌دار است.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مضامین استخراج‌شده، صرفاً مفاهیمی انتزاعی یا جهان‌شمول نیستند، بلکه در واکنش مستقیم به چالش‌های ساختاری تنظیم بازار در ایران قابل تفسیرند. مسائلی نظیر تعدد و تداخل نهادهای متولی، ضعف شفافیت اطلاعاتی، تمرکز تصمیم‌گیری و عدم هم‌راستایی منافع میان بازیگران، به‌عنوان زمینه نهادی مسلط، در شکل‌گیری و برجستگی مؤلفه‌های چارچوب پیشنهادی نقش تعیین‌کننده‌ای داشته‌اند. از این منظر، حکمرانی شبکه‌ای در این پژوهش به‌مثابه پاسخی مفهومی به محدودیت‌های حکمرانی تنظیم بازار در بستر نهادی ایران صورت‌بندی شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که چارچوب پیشنهادی برای تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار مبتنی بر الگوی حکمرانی شبکه‌ای از پنج مؤلفه اصلی تشکیل شده است: مسائل حوزه تنظیم بازار، شبکه‌سازی تنظیم بازار، الزامات اجرا، استقرار و فعال‌سازی شبکه، و نتایج و پیامدهای مورد انتظار. مرور پیشینه تحقیق آشکار ساخت که تاکنون هیچ مطالعه داخلی به‌طور مستقیم پیوند بین «حکمرانی شبکه‌ای» و «تنظیم بازار» را بررسی نکرده است. رویکرد غالب تحقیقات حوزه تنظیم بازار، سیاست‌محور بوده و نه حکمرانی‌محور. این بدان معناست که عمده تمرکز پژوهشگران داخلی بر شناسایی و تحلیل ابزارها، سیاست‌ها و اقدامات اجرایی مشخص در فرآیند تنظیم بازار بوده است و ابعاد مرتبط با شیوه و ساختار حکمرانی، از جمله چگونگی برقراری ارتباطات، توزیع قدرت، هماهنگی بین ذی‌نفعان متعدد، و سازوکارهای تصمیم‌گیری در سطح شبکه‌ای، کمتر مورد توجه عمیق و نظام‌مند قرار گرفته است. در مقابل، پژوهش‌های معدودی که به حکمرانی شبکه‌ای پرداخته‌اند (مانند قیطاسیوند، ۱۴۰۲ و سیمایی‌چافی و

معمارزاده، ۱۴۰۱) ارتباط مستقیم با تنظیم بازار نداشته‌اند، اما تجربه چندبازیگری و چالش‌هایی چون بی‌اعتمادی و ضعف شفافیت داده‌ها را برجسته کرده‌اند. مقایسه تطبیقی یافته‌های این تحقیق با مطالعات پیشین (جدول ۲) نشان می‌دهد برخی ابعاد، نظیر «چالش‌های محیطی، ساختاری و اجرایی» یا «زیرساخت‌های قانونی و اطلاعاتی»، در پژوهش‌های داخلی مانند نعمت‌اللهی (۱۴۰۰) و زارعی (۱۴۰۲) مطرح شده‌اند، ولی در این مطالعه جایگاه و ارتباطاتشان به صورت شبکه‌ای و غیرسلسله‌مراتبی بازطراحی شده است. افزون بر آن، مؤلفه‌هایی همچون «پاسخگویی شبکه‌ای» (OECD, 2025)، «شفافیت سیاسی» (Silwal & Tenbensen, 2023) و «کارآمدی اقتصادی» (Latorre, 2025؛ Tajima et al., 2023) که در ادبیات داخلی سابقه مستقیم نداشتند، به عنوان بخش‌های محوری چارچوب حاضر شناخته شده‌اند. همچنین یافته‌های بین‌المللی از FAO و UNCTAD (۲۰۲۴) و Clauss و Ritala (۲۰۲۳) بر ضرورت تعامل چندسطحی، تبادل آزاد داده‌ها و تقویت شفافیت تأکید دارند که در این تحقیق بومی‌سازی شده‌اند. در مقایسه با مدل‌های سنتی تنظیم بازار، مانند «نقشه راه تنظیم بازار کشور» (نعمت‌اللهی، ۱۴۰۰) که مبتنی بر مدیریت سلسله‌مراتبی و برنامه‌محور بود، چارچوب حاضر بر شراکت افقی، هم‌افزایی ظرفیت‌ها و پاسخگویی چندسطحی اتکا دارد. این رویکرد می‌تواند انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری بازار را در برابر تغییرات محیطی ارتقا دهد و گذار از مداخلات مقطعی به حکمرانی پایدار را تسهیل کند. از منظر کاربردی، نتایج این پژوهش می‌تواند به سیاست‌گذاران و مدیران اجرایی کمک کند تا با طراحی سازوکارهای شفاف، داده‌محور و مشارکتی، زمینه افزایش کارایی، اعتماد عمومی و عدالت اقتصادی را فراهم کنند. بهره‌گیری از ظرفیت تعامل چندبازیگری و تبادل داده شفاف، نه تنها تصمیم‌گیری را تسریع و دقیق‌تر می‌کند، بلکه در بلندمدت سرمایه اجتماعی دولت را تقویت و پایداری نظام اقتصادی کشور را تضمین خواهد کرد.

جدول ۴. مقایسه تطبیقی یافته‌ها (منبع: یافته‌های تحقیق)

ابعاد	مشابهت‌ها و یا تمایزات	مرجع
-------	------------------------	------

چارچوب شامل پنج مولفه اصلی: مسائل حوزه تنظیم بازار، شبکه‌سازی، الزامات، استقرار و فعال‌سازی شبکه، و نتایج و پیامدها.	چارچوب حکمرانی تنظیم بازار	فاقد سابقه نظری در مطالعات پیشین
چالش‌ها و مسائل بر اساس دسته‌بندی محیطی، ساختاری و اجرایی	مسائل حوزه تنظیم بازار (برنامه‌ریزی، اطلاعات، نظارت و شاخص‌های کلان)	نعمت‌اللهی (۱۴۰۰)، زارعی (۱۴۰۲)
رویکرد شبکه‌ای با تفکیک نقش بازیگران، سطوح خط‌مشی‌گذاری و چرخه آن، جایگزین نگاه سلسله‌مراتبی مطالعات قبل.	شبکه‌سازی تنظیم بازار	قیطاسیوند (۱۴۰۲)، سیمایی‌چافی و معمارزاده (۱۴۰۱)، نعمت‌اللهی (۱۴۰۰)
تأکید بر زیرساخت‌های قانونی و فناوری اطلاعات؛ چالش بی‌اعتمادی و نبود شفافیت داده‌ها.	زیرساخت‌های قانونی و اطلاعاتی	قیطاسیوند (۱۴۰۲)، زارعی (۱۴۰۲)
مؤلفه کلیدی در مطالعات جهانی مانند OECD برای مشروعیت و کارآمدی شبکه‌ها.	پاسخگویی	OECD (۲۰۲۵)
بخشی از الزامات حکمرانی شبکه‌ای؛ در مطالعات بین‌المللی به تعامل چندسطحی و همگرایی سیاستی اشاره شده.	مفاهمه و گفت‌وگوی عمومی	UNCTAD و FAO (۲۰۲۴)
ارتقای تاب‌آوری و کارایی از طریق مدل‌های شبکه‌ای و هم‌افزایی نهادها.	کارآمدی اقتصادی	Latorre (۲۰۲۵)، Tajima و همکاران (۲۰۲۳)
در منابع مستقیم پیشینه ذکر نشده.	تقویت سرمایه اجتماعی دولت	فاقد سابقه نظری در مطالعات پیشین
شفافیت و وضوح نقش‌ها از مؤلفه‌های موفقیت مدل‌های چندبازگیری در مطالعات خارجی.	شفافیت سیاسی	Silwal و Tenbensel (۲۰۲۳)

Clauss, OECD (۲۰۲۵), و Ritala (۲۰۲۳)	پیوند شفافیت و پاسخگویی با کیفیت حکمرانی شبکه‌ای.	شفافیت اداری
---	--	--------------

پیشنهادهای

بررسی تجارب داخلی و بین‌المللی در حوزه تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار نشان می‌دهد که رویکردهای گذشته عمدتاً سیاست‌محور بودند نه حکمرانی‌محور؛ به بیان دیگر، بیشتر بر ابزارها و مقررات تمرکز شده و کمتر به شیوه حکمرانی و سازمان‌دهی کنشگران توجه شده است. این کمبود، در شرایط پیچیده امروز که بازیگران متعدد با منافع متفاوت حضور دارند، می‌تواند مانعی برای تحقق اهداف تنظیم بازار باشد. بر همین اساس، مسیر پیش‌رو نیازمند طرحی برای گذار به حکمرانی شبکه‌ای است که همزمان هم چارچوب اجرایی، هم پشتیبان سیاستی و هم افق پژوهشی را در خود داشته باشد.

دوره گذار به حکمرانی شبکه‌ای

نخستین گام در این گذار، تغییر نگرش معرفت‌شناختی مدیران و سیاستگذاران از الگوی سلسله‌مراتبی و تمرکزگر به الگوی شبکه‌ای، چندمرکزی و تعاملی است. این تغییر نیازمند اصلاح مفروضات ذهنی، آموزش‌های هدفمند، ایجاد اراده سیاسی و بهره‌گیری از ظرفیت اتاق‌های فکر و مراکز پژوهشی است. در سطح استراتژیک، باید نقشه تحول حکمرانی شبکه‌ای در اسناد بالادستی و سیاست‌های کلی کشور جای گیرد، به گونه‌ای که همانند تجربه سیاست‌های اصل ۴۴، مسیر اجرایی و پایش آن مشخص باشد.

در سطح عملیاتی، مجموعه‌ای از اقدامات هماهنگ باید انجام شود: بازنگری و تدوین قوانین و مقررات جامع حکمرانی شبکه‌ای، اصلاح محدودیت‌های قانونی برای حضور بخش خصوصی و نهادهای صنفی، طراحی ساختار شبکه‌ای مبتنی بر نقش‌ها و مسئولیت‌های شفاف، تشکیل سازمان مرکزی قدرتمند برای تنظیم بازار (پیشنهاد: «سازمان تنظیم بازار کالا و خدمات» ذیل ریاست جمهوری)، توسعه زیرساخت‌های اطلاعاتی همچون پایگاه داده یکپارچه و سامانه پشتیبان تصمیم، توانمندسازی همه کنشگران با آموزش‌های تخصصی و فرهنگی، اجرای آزمایشی در حوزه‌های منتخب، تأمین مالی پایدار از طریق مدل‌های

درآمدزایی خدمات و مشارکت بخش خصوصی، نظارت و ارزیابی مستمر بر پایه شاخص‌های تدوین‌شده، و در نهایت بهبود و انطباق نظام با بازخوردها و تحولات بازار. همچنین، باید از موازی‌کاری جلوگیری شود، شایسته‌سالاری رعایت گردد، روابط مالی شفاف باشد، قدرت متوازن بین سطوح ملی و محلی توزیع شود، و زبان مشترک و فرهنگ تعامل میان کنشگران شکل گیرد.

پیشنهادهای سیاستی برای حمایت از دوره گذار

برای موفقیت این گذار، مجموعه‌ای از سیاست‌های پشتیبان ضروری است: توسعه و تقویت زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و دولت دیجیتال برای پایش برخط و مشارکت فراگیر ذی‌نفعان؛ توانمندسازی مردم و تشکلهای صنفی و مدنی از طریق آموزش حقوق و مسئولیت‌ها؛ استفاده از فناوری‌های نوین مانند مکان‌محور، اینترنت اشیا و بلاک‌چین برای حفظ امنیت و حریم خصوصی؛ الزام به شفافیت و به‌روزرسانی مستمر داده‌های حکمرانی؛ ایجاد پیشخوان‌های تحلیلی و سامانه‌های شبیه‌سازی پیامدها؛ بهره‌گیری حداکثری از ظرفیت همه کنشگران در تصمیم‌سازی و نظارت؛ و تقویت لایه خط‌مشی‌گذاری به‌عنوان حلقه هدایتگر کل فرایند.

پیشنهادهای پژوهشی به‌عنوان افق آینده

افزون بر اقدامات عملی و سیاستی، پژوهش‌های تکمیلی می‌تواند مسیر را روشن‌تر کند: تدوین چارچوب‌های تنظیم بازار برای بخش‌های مختلف بر پایه حکمرانی شبکه‌ای؛ مطالعات تطبیقی تجربه‌های ملی و جهانی؛ تحلیل نقش دولت الکترونیک در تقویت این الگو؛ ارزیابی اثرگذاری چارچوب پیشنهادشده بر رفاه مصرف‌کنندگان؛ و شناسایی و مدیریت تعارضات میان کنشگران بازار. این سه محور گذار عملیاتی، حمایت سیاستی و پشتوانه پژوهشی در کنار هم می‌توانند گذار از وضعیت کنونی به حکمرانی شبکه‌ای را نه فقط ممکن، بلکه پایدار و اثربخش سازند.

محدودیت‌های پژوهش

این پژوهش با چند محدودیت همراه بود که در تحلیل و تعمیم نتایج باید مورد توجه قرار گیرد. نخست، محدودیت زمانی جلسات مصاحبه که حداکثر دو ساعت به طول انجامید موجب شد امکان طرح طیف وسیعی از پرسش‌ها و بررسی جزئیات برخی موضوعات فراهم نشود و عمق برخی مباحث نیز محدود بماند. در کنار این امر، کمبود منابع و متون علمی و رسمی مرتبط با موضوع، دامنه مرور ادبیات را محدود ساخت. همچنین، به دلیل محدودیت‌های اجرایی و دسترسی، امکان مصاحبه با تمامی کنشگران و ذی‌نفعان از همه گروه‌ها و سازمان‌های درگیر در تنظیم بازار کالاهای اولویت‌دار فراهم نشد؛ عاملی که می‌تواند بر جامعیت دیدگاه‌ها اثر بگذارد. افزون بر این، شمار قابل توجهی از صاحب‌نظران و متخصصان علمی به دلیل محدودیت زمانی از مشارکت در مصاحبه‌ها خودداری کردند که این نیز بر تنوع دیدگاه‌های گردآوری شده اثرگذار بوده است.

تعارض منافع

مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع می‌باشد.

سپاسگزاری

از تمامی کسانی که در مراحل مختلف این پژوهش اینجانب را یاری نموده‌اند صمیمانه سپاسگزاری می‌نمایم.

ORCID

Sadegh Dadashi <http://orcid.org/0009-0001-8821-6281>

منابع

۱. جلالی خان آبادی، طاهره. (۱۴۰۰). طراحی الگوی حکمرانی شبکه. ای در نظام سلامت. کشور. رساله دکتری رشته مدیریت دولتی. دانشگاه علامه طباطبائی.
۲. فرحی، سید مهدی؛ و خادمی کله لو، محمد. (۱۴۰۲). حکمرانی شبکه‌ای در پیشبرد مأموریت‌های مشترک دستگاه‌های لشکری و کشوری (تجارب و درس آموخته‌های طرح جامع مهارت‌آموزی کارکنان وظیفه). مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی، ۱۳(۵۳)، ۲۶۶-۲۳۵. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24234621.1402.13.53.10.1>
۳. زارعی، نسیم (۱۴۰۲). راهبردهای تنظیم بازار و ذخیره کالاهای اساسی. ماهنامه علمی امنیت اقتصادی، ۱۱(۲)، ۳۱-۴۴. <https://civilica.com/doc/1717190>
۴. سیمایی چافی، حسین و معمارزاده تهران غلامرضا (۱۴۰۱). طراحی مدل ظرفیت‌سازی حکمرانی شبکه‌ای. فرایند مدیریت و توسعه، ۳۵ (۱)، ۶۰-۲۵. <https://doi.org/10.52547/jmdp.35.1.25>
۵. نعمت‌الهی، سمیه؛ جوادیان، زینب؛ خاکی، زینب؛ گرشاسبی، علیرضا؛ محمدی، مصطفی؛ حیدری، حسن؛ سعادت، محمدرضا؛ داداشی، صادق؛ سمیعی، ندا؛ رهنمون پیروج، طیه (۱۴۰۰). سند نقشه راه تنظیم بازار کشور. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
۶. قاسمی، حمید؛ ادیب، فرشته؛ اخگری، محمد؛ آذربایجانی، محمدعلی؛ احمدی آملی، حدیجه؛ اسماعیلیان، غلامرضا؛ و دیگران (۱۴۰۰). مرجع پژوهش. تهران: آندیشه آرا.
۷. قیطاسی‌وند، فاطمه (۱۴۰۲). چالش‌های خط‌مشی‌گذاری حمل‌ونقل عمومی شهر تهران در حکمرانی شبکه‌ای مبتنی بر رویکرد تحلیل مضمون. بهبود مدیریت، ۱۷(۳)، ۷۲-۱۰۰. <https://www.magiran.com/p2656017>
۸. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۳). گزارش تحلیلی بازار گوشت قرمز و ارز ترجیحی. دفتر اقتصاد کلان.
۹. واعظی، رضا، و جلالی خان آبادی، طاهره. (۱۴۰۳). شبکه‌های حکمرانی در بخش دولتی. انتشارات اشراقی - صفار: تهران.

References

- Braun, V., & Clark, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Clauss, T., & Ritala, P. (2023). Open data sharing for effective governance of complex markets. *Policy & Society*, 42(2), 165-183.

- Edelenbos, J., Steijn, B., & Klijn, E.-H. (2010). Public-private partnerships: Governance and performance. *Public Administration Review*, 70(5), 763-774.
- FAO, & UNCTAD. (2024). Strengthening multilevel cooperation for food security. Food and Agriculture Organization of the United Nations; United Nations Conference on Trade and Development.
- Guba, E. G., and Y. S. Lincoln (1989). *Fourth generation evaluation*, Newbury Park, CA: Sage.
- Klijn, E.-H., Steijn, B., & Edelenbos, J. (2010). Networks as the new form of governance: Prospects and problems. *Public Administration*, 88(1), 106-113.
- Latorre, M. (2025). Transnational regulatory linkages and legitimacy: Lessons from networked governance. *Global Regulation Review*, 14(1), 54-72.
- Moore, M.H. (1995) *Creating Public Value: Strategic Management in Government*. Harvard University Press, London.
- OECD. (2024a). OECD Network of Economic Regulators. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD. (2024b). *Shaping the Future of Regulators*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD. (2025). *Government at a Glance*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Piletić, A. (2024). Continuity or change? Platforms and the hybridization of neoliberal institutional contexts. *Review of International Political Economy*, 31(2), 438-462.
- Stoker, G. (2006). *Why politics matters: Making democracy work*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Tajima, H., Suzuki, M., & Morales, J. (2023). Combining local and transboundary networks to enhance food market resilience. *Journal of Food Policy*, 112, 102451.
- Tenbensel, T., & Silwal, P. R. (2022). Core components of multi-actor governance in public health. *Health Policy*, 126(3), 275-283.
- Wang, H., & Ran, B. (2023). Network governance and collaborative governance: a thematic analysis on their similarities, differences, and entanglements. *Public Management Review*, Taylor & Francis Journals, vol. 25(6), pages 1187-1211, June.

References [In Persian]

- Farahi, S. M., & Khademi Kalehloo, M. (2023). Network governance in advancing the joint missions of military and civil organizations (Experiences and lessons learned from the comprehensive skill-training plan for conscripts). *Interdisciplinary Studies in Strategic Knowledge*, 13(53), 235-266.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24234621.1402.13.53.10.1>
- Ghasemi, Hamid., Adib, Fereshte., Akhgari, Mohammad., Azarbaijani, MohammadAli., Ahmad Amoli, Khadije., Esmailian, Gholamreza., & et al. (2020). *The Research Reference*. Andisheara: Tehran.

3. Ghitasivand, Fatemeh (2023). Challenges of public transportation policy-making in Tehran city in network governance based on a thematic analysis approach. *Management Improvement*, 17(3), 72-100. <https://www.magiran.com/p2656017>
4. Jalali, T. (2021). Designing a Network Governance Framework in the Health System. Master Thesis, Public Administration, Allameh Tabataba'i University.
5. Nematollahi, Somayyeh; Javadian, Zeynab; Khaki, Zeynab; Garshasbi, Alireza; Mohammadi, Mostafa; Heidari, Hasan; Saadat, Mohammadreza; Dadashi, Sadegh; Samiei, Neda; Rahnamoon Pirouj, Tayebeh (2021). Roadmap Document for National Market Regulation. Tehran: Institute for Trade Studies and Research.
6. Research Center of the Islamic Parliament of Iran. (2024). Analytical report on the red meat market and subsidized currency. Macroeconomic Office.
7. Simaee Chafi, Hossein, & Memarzadeh Tehran, Gholamreza (2022). Designing a capacity-building model for network governance. *Management and Development Process*, 35(1), 25-60. <https://doi.org/10.52547/jmdp.35.1.25>
8. Vaezi, R., & Jalali, T. (2024). Governance Networks in Public Sector by Erik Hans Klijn & Joop Koppenjan. Eshraghi-Saffar Publication: Tehran.
9. Zareei, Nasibeh (2023). Strategies for market regulation and essential goods stockpiling. *Economic Security Scientific Monthly*, 11(2), 31-44. <https://civilica.com/doc/1717190>